

1 viris prudentibus, fuerunt et sunt sapientes, uti Moses, Samuel, David, Salomon, qui proinde erat Deum pro sapientia ad gubernandum, dicens: « Da mihi sedium tuarum assisticem sapientiam, » etc., Sapient. ix, 4, ideoque eam sibi a Deo inditam accepit, III Reg. iii, 12. Sic et Apostoli fuere iudices orbis, quia Sapientiam incarnatam in carne loquentem audierunt. Tertio, omnis qui obedit sapientiae, iudicabit gentes, in die iudicii; Christi enim sententiam approbaverunt omnes sapientes, id est, Sancti, juxta illud: « Nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? nescitis quoniam Angelos iudicabimus? » I Cor. vi, 3. Et illud: « Justi iudicabunt nationes, et dominabuntur populis, » Sap. iii, 8. Denique, qui sapientiam audit, est spiritualis: « Animalis enim homo non percipit ea quae sunt Spiritus Dei; » et qui « spiritualis, iudicat omnia, » I Cor. ii, 15.

Dixit Ecclesiasticus vers. praeced. sapientes esse sacerdotes: hic addit eos pariter esse reges et iudices orbis. Unde fideles alloquens S. Petrus, ait: « Vos genus electum, regale sacerdotium, » I Petri ii, 9.

ET QUI INTUETUR ILLAM, PERMANEBIT CONFIDENS. — Graeca hic variant. Romana enim legit, προσελθόν, id est, qui accesserit ad illam; Complutens. προσέχων, id est, qui attendit, vel intendit illi; unde Noster vertit: « Qui intuetur illam. » Qui enim alicui intendit et auscultat, in eum respicere, eumque intueri solet. Forte etiam Noster in Graeco legit, προσορών, id est, qui intuetur illam ita, scilicet, ut ipse sapientiae intendat, et vicissim sapientia se illi spectandam et intuendam exhibeat. Pro permanebit, Graece est κατασκηνοῦσι, id est, habitabit scilicet in sapientia, quasi in asylo « confidens » et securus, juxta illud Psalm. xc, 1: « Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei caeli commorabitur. » Unde Syrus vertit, qui auscultat me, habitabit intra me, Arabicus, qui recipit sermonem meum, habitabit in diuturnitate.

Pro confidens, Graece est πεποιθώς, quod Tigurina vertit, secure; alii, fretus, certus, fidens; juxta illud Proverb. cap. xxviii, vers. 1: « Justus quasi leo confidens, absque terrore erit, » tum quia confidit, certusque est et resolutus, quod nihil eum a sapientiae amore et charitate separabit, dicitque cum Apostolo: « Quis nos separabit a charitate Christi? Certus sum (Graece πέποιθμαι, id est, confido, certo mihi per suadeo) quia neque mors, neque vita, » etc. Rom. viii, 35; tum quia confidit Deum, qui sibi tantum sapientiae donum contulit, etiam caetera minora collaturum: « Qui (enim) confidunt in Domino, sicut mons Sion: non commovebuntur in aeternum, » Psal. cxxiv, 1. Sic Susanna accusata falso de adulterio: « Flens respexit ad caelum: erat enim cor ejus fiduciam habens in Domino, » Daniel. xiii, 35.

17. SI CREDIDERIT EI, HAEREDITABIT ILLAM. — Graeca Romana legunt in secunda persona ἐπι-

στεύσει, si credideris ei, haereditabis illam. Sed Graeca Complutensia legunt ut Latinus Vulgatus, in tertia persona; habent enim, ἐάν ἐπιστεύσῃ id est, si crediderit ei; si fidelis fuerit sapientiae; si firmiter ei adhererit, uti vertunt Romana. Syrus, si crediderit in me, haereditabit me; Arabicus videtur legisse, ἐν πίστι; vertit enim, in veritate mea haereditabit me. Ad verbum ἐπιστεύσει, est, in πίστι (id est, fidem sapientiae) se tradiderit, si se totum ejus fidei crediderit et commiserit, ac ut verbo tenus reddam, inclarit; Tigurina, si se praestiterit ei fidem, haeres ejus erit, tum in hac vita per gratiam, tum potius in futura per gloriam, eamque certam et securam, ut nullum sit periculum illam amittendi; sapientia enim, aequae ac Deus, sapientem, puta, justum non deserit, nisi prius ab eo deseratur, uti ex S. Augustino definit Concilium Tridentinum, sess. vi, cap. xi et xiii.

ET ERUNT IN CONFIRMATIONE (scilicet, possessionis et haereditatis sapientiae) CREATURE ILLIUS. — Graece enim est, καὶ ἐν κατασχέσει ἔσονται αἱ γενεαὶ αὐτῶν, hoc est, et in occupatione, detentione, possessione, firma retentione, amplexu, custodia sapientiae, erunt generationes, id est, filii, tum carnales, tum maxime spirituales illorum, qui, scilicet, se totos crediderint, et imbuendos regendosque commiserint sapientiae, q. d. « Creature, » id est, filii eorum qui se addicunt sapientiae, ideoque illam haereditant, vestigiis parentum insistent, ac totis viribus incumbunt et satagent, ut avitam hanc sapientiae possessionem, a parentibus quasi haereditaria traditione relictam, complectantur, planeque sibi confirmant. Nota enalagen crebram Hebraeis et Ecclesiastico, qua a numero singulari transit ad pluralem: unde ait illorum, pro illius, qui, scilicet, crediderit sapientiae, quia τὸ ἑλλῆς universim accipitur pro omni, vel quolibet: quicumque enim crediderit sapientiae, haereditabit illam. Quocirca atqui codices Graeci et Latini pro αὐτῶν, id est, illorum, legunt αὐτοῦ, id est, illius. Unde Tigurina vertit, et possessionem retinebit ejusdem progenies.

Secundo, Arabicus et Syrus, τὸ γενεαὶ vertunt, generationes, id est, saecula. Unde sic transfert Syrus, si crediderit in me, haereditabit me, et suscipiet me omnibus generationibus saeculi; Arabicus, in veritate haereditabit me, et perdurabo ei in omnes generationes saeculi. Ut significetur fidelitas, constantia et aeternitas sapientiae, qua suos nunquam deserit; sed perpetim eis adest, eos docet, tuetur, regit ducitque ad beatitudinem aeternam.

Tertio, Jansenius censet hic agi de possessione, non tam sapientiae quam terrae, q. d. Sapiens ejusque filii possidebunt terram, in ejusque possessione confirmabuntur, juxta illud Psalm. cxi: « Potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur. » Et illud Christi: « Beati mites (sapientes enim sunt humiles et mites), quoniam ipsi possidebunt terram, » Matth. v, 4. Hoc modo

γενεαί, id est, generationes, hic accipi possent pro frugibus et fructibus, puta, opibus et praediis, quas sapienti et justo affert, et quasi generat sapientia. Sic cap. i, vers. 21, de sapientia dixit: « Omne in domum illius implebit a generationibus, » id est, fructibus suis. Et cap. vi, 20: « Cito edes de generationibus illius. » Et cap. xxiv, 26: « A generationibus, » id est, fructibus, « meis implemini. » Significat ergo hic Siracides opera sapientum esse stabilia et perpetua.

Quarto, Palacius per creaturas accipit virtutes, heroicas actiones et facinora, quas sibi per sapientiam gratiamque Dei parit et creat justus. « Sicut enim, inquit, anima rationalis in corpore, ita gratia et virtutes infusae non gignuntur, sed creantur in anima. Ut enim nulla potentia naturae inducere potest animam in corpus, ita nec gratiam et virtutes infusas in anima. Ergo gratia et virtutes infusae sunt creaturae piorum. Hae creaturae in igne tentationis non comburuntur, quia non sunt fenum, stipula, aut palea: quin potius confirmantur, quia sunt argentum et aurum. Carnalis vir, ut qui palea est, cum venit ignis tribulationis, deficit, non firmatur: spiritualis, quia velut aurum in fornace probatur, confirmatur, non evanescit. Quæris discriminis causam? eam auctor subdit: Quia cum pio Deus ambulat in tentatione, ejus flammam in aurum convertit: ut olim fecit, quando cum pueris in igne Babylonis ambulabat. » Verum hae creaturae mysticae potius sunt, quam litterales: valde tamen huic loco apposita. Anagoge: « Erunt in confirmatione opera justii, ait Rabanus, quia ad praemia aeternae haereditatis remuneranda servabuntur, pro cujus amore omnia fecit; ita ut eorum acceptor tunc dicat cum Propheta: Hae requies mea in saeculum saeculi: hic habitabo, quoniam praeelegi eam. »

Denique valde congrue κατασχέσει, id est, possessio et confirmatio, hic accipi posset, non sapientis, sed sapientiae possidentis et regentis sapientem, q. d. Omnes γενεαί, id est, generationes, puta, filii, opes et opera sapientum, sunt in κατασχέσει, id est, dominio et gubernatione sapientiae: ipsa quasi pædagogus sapientem, et omnia, quae ejus sunt, occupat, moderatur, regit, dirigit, prospicit, et ad felicem exitum perducit. Graecum enim κατασχέμαι, id est, κάτοχος εἶμαι, verbum est peculiare iis, qui tanquam alieno feruntur arbitrio, ut qui in Dei alicujus redacti sunt potestatem, qui illos pro sua potestate moderatur, possidetque et agit, quocumque lubet. Sic Lucianus ait, αὐτῷ θεῷ κατασχέμαι, id est, ab ipso Deo occupor, feror et regor. Felix, qui Deo sessore regitur! Felix, quem Dei sapientia regit! Vide dicta Apocal. vi, 2. Hae phrasae significant Siracides sapientiam ita esse haereditatem sapientis, ut vicissim potius ipse sit haereditas sapientiae: sapientiam enim haereditatem esse, non tam passivam quam activam, quae, scilicet, sapientem amat, regat et ducat ad omne bonum.

18. QUONIAM IN TENTATIONE (legit Interpres, ἐν

πειρασμῷ, et sic habet codex manuscriptus, quem citant Roman.) AMBULAT CUM EO. — Primo, Palacius sic explicat, q. d. Sapientia suis adest in tentatione, eosque solatur et roborat. Alludit ad Angelum ambulatorem cum tribus pueris in fornace Babylonia, eosque ab igne protegentem, Daniel. iii, 49. Pari enim modo cum suis ambulat, eosque protegit sapientia. Unde David ea comitatus ait Psalm. xxii, 4: « Non timebo mala, quoniam tu mecum es. » Et Paulus I Corinth. xi, 9: « Virtus Dei (in infirmitate mea) perficitur. » Quare? quia, ut ait ei Christus: « Sufficit, » quae tibi adest, « gratia mea. » Et interim agnosce cui debeas in tentatione victoriam. Non enim potes eam viribus tuis arrogare, sed sapientiae, quae tecum ambulat in tentatione; ideoque Petrus eam deserens, et Judæis Christi hostibus se adjungens, in tentationes cecidit, et Christum negavit, Matth. xxvi.

Verum alium plane hujus versiculi esse sensum liquet ex Graeco, qui sic habet, ὅτι διεστραμμένως πορεύσεται μετ' αὐτοῦ ἐν πρώτοις, id est, quia oblique, distorte, dure ambulabit cum eo in primis, vel in principio, q. d. Sapientia, et Deus, qui est prima sapientia, sui studiosum et discipulum solet initio per tentationes et aspera quaeque probare, et in primis eligit eum, id est, in principio delectum ejus facit, eum explorat et probat per adversa, an docilis, stabilis et se dignus sit, antequam ei se insinuet, eumque consoletur, ut dicit vers. 21. Probat enim quod dixit vers. praecedent. « Si crediderit ei, » id est, si fidem se ei (sapientiae) praestiterit, « haereditabit illam, » q. d. Ut sapientia sui asseclae fidelitatem et constantiam exploret, solet eum tentationibus exagitare, in quibus si ille fidelis et constans persistat, tunc demum sapientia eum ut idoneum et dignum se discipulum amplectitur, solatur, instruit, perficit, omnibusque suis bonis et donis cumulat.

Hunc sensum dat Syrus, dum vertit, e converso (ex adverso) ambulabo cum illo, et in principio tentabo (probabo, experiar) illum; et Arabicus, qui in repugnantia incedam cum illo: prius enim contristo illum. Clarissime vero Tigurina hunc verbum et sequentes usque ad vers. 24, ita vertit: Nam perverse primum cum tali conflictari solet, et eum injecto territare metu, suaque disciplina excruciare, donec fides animi ejus constiterit, et eum per jura sua reddiderit probatum: tum demum se rursus convertit recto itinere, et exhilarato arcana sua detegit: deinde locupletat eum scientia et cognitione justitiae. Quod si ille defecerit, deserit eundem, et permittit eum potestati ruinae ipsius.

Ex hoc versu sumptus fuit vetus ille Athenarum et Academiarum mos probandi eos, qui eo studiorum causa ventitabant: Athenis enim solebant novos scholares scommatibus, conviciis, sibilis, risibus excipere, iisque probare eorum patientiam et modestiam, itaque probatos ad Academiam admittebant, uti refert S. Gregorius Nazianzenus orat. 20, ubi S. Basilium Athenas venientem

ita exagitatum fuisse commemorat. Similem morem vidi olim Coloniae Ubiorum, scilicet, noyos philosophos non tantum verbis, sed et verberibus probabant, dicitantes ita beanismum deponi. Beanus enim, inquebant ipsi, juxta singulas nominis litteras, est asinus nesciens vitam studiosorum. Sed cavendum hic ne quid nimis. Multo magis in omnibus Religionibus solent variis durisque experimentis probari novitii, tum ut eorum propositum, an serium et solidum sit, explorent; tum ut eos præparent ad dura quælibet in Religione subeunda; ac præsertim ut faciant eos humiles, dociles, obediens; de quo vide Casianum lib. IV *De Instit. renunt.* cap. III: « Igitur, inquit, ambiens quis in cœnobii recipi disciplinam, non ante prorsus admittitur, quam diebus decem, vel eo amplius pro foribus excubans indicium perseverantiæ ac desiderii sui, pariterque humilitatis ac patientiæ demonstraverit. Cumque omnium prætereuntium Fratrum genibus provolutus, et ab universis de industria refutatus atque despectus, tanquam non religionis, sed necessitatis obtentu monasterium optet intrare; injuriis quoque et exprobrationibus multis affectus experimentum dederit constantiæ suæ, qualisque futurus sit in tentationibus, opprobriorum tolerantia declaraverit, atque ita fuerit explorato mentis ardore susceptus; diligentia summa perquiritur num de pristinis facultatibus suis inhæserit ei vel unius nummi contagio. » Deinde cap. VII et VIII, narrat novitios solere probari in xenodochiis serviendo ægrotis, ac deinde tradi magistro, qui eorum non tantum passiones, sed et voluntates cruciet, domet et frangat.

Idem facit Deus cum omnibus Sanctis, præsertim eximiis et heroibus, uti sunt martyres, de quibus *Sapient.* III, vers. 5, dicitur: « In paucis vexati, in multis bene disponentur. » Græca significantius habent, *ὀλίγα παιδευθέντες, μεγάλα εὐεργετηθήσονται*, id est, *exiguè castigati, multis beneficiis vel felicitatibus afficiuntur.* Causam subdit Sapiens: « Quoniam Deus tentavit eos, et invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum. Fulgebunt justi, et tanquam scintillæ in arundineto discurrunt. Hoc est quod ait Apostolus *Roman.* V, 4: « Tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem; probatio vero spem; spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. » Ita Rabanus.

19. TIMOREM ET METUM, ET PROBATIONEM INDUCET SUPER ILLUM. — Hic ostendit modum, quo sapientia suos discipulos tentat, probat et explorat, mirum, incutiendo eis « timorem et metum. » *Tò et probationem* non est in Græco, sed ab Interprete additum explicationis gratia, *q. d.* Inducet ei timorem et metum ad probationem, vel qui sit ejus proba et exploratio. Unde Arabicus clare

vertit: *Prius enim contristo illum, et induco super illum timorem et terrorem, et probo illum in tentationibus, quibus illum tento, ut, cum pervenero ad tempus meum, et immersa sit in corde illius doctrina mea, inclinem me ad illum, et colligam illum ad me, et revelem illi undersa secreta mea; et Syrus: Timorem et terrorem injiciam ei, et scrutabor eura in tentationibus meis usque ad justitiam, quæ implebitur (consolationem recipiet) cor ejus in me, covertar, firmabor cum illo, et revelabo illi omnia abscondita mea.*

Prima ergo via, qua Deus utitur erga suos, est via afflictionis, timoris, tristitiæ: eam deinde excipit via consolationis, libertatis, lætitiæ, eo major, quo major præcesserit tristitia. Hinc justificatio impii incipit a timore et terrore mortis, judicii, inferni, etc., ut docet Concilium Tridentinorum sess. VI, cap. VI. Ex adverso via prima, qua utitur dæmon erga suos, est via lætitiæ, lasciviæ et gaudiorum; sed eam mox excipit via tristitiæ, angustiae et lamentationis, tum hujus vite, tum gehennæ, ad quam adducit. Unde serio, sed sero dicent: « Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles; viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra. »

ET CRUCIABIT ILLUM IN TRIBULATIONE DOCTRINÆ SUÆ. — Græce, *ἐν παιδείᾳ αὐτοῦ*, id est, *in disciplina, vel castigatione sua.* Sapientia enim, sive Ethica Christiana castigat et resecat omnes motus gulæ, iræ, superbiæ, concupiscentiæ nobis innatæ, itaque nos cruciat, sicut pueri petulei et lascivientes cruciantur disciplina et virga magistri: *παιδεία* enim est *παιδων*, id est, puerorum eruditio, castigatio, institutio. Homo enim animalis similis est puero qui sensu, non ratione, regitur, ideoque puerili virga castigandus est, non hostili gladio necandus. An non castigatur et cruciatur libidinosus continuo a sua carne stimulatus ad libidinem, continuo vicissim a lege Dei ad castitatem adaectus? An non cruciatur avarus a lege Dei, quæ ab eo nummos, velut oculos, extorquet, et in pauperes erogari jubet? An non cruciatur a lege charitatis, quæ inimicos diligere jubet, is qui spiritu vindictæ agitatus inimicum in mille frustra concideret, si posset?

DONEC TENTET (et tentando exploret) EUM IN COGITATIONIBUS SUIS. — Perperam pro suis aliqui legunt *illius*. Nam Græce est *διανοήσεων αὐτοῦ*, id est *in justificationibus suis*, quod Hebræi dicunt *בְּחִשְׁבוֹתָיו* *bechucotach*, id est, *in statutis et legibus suis*, an, videlicet, fidelis se subiciat legibus sapientiæ per omnia, quantumvis naturæ et carni molestis. Itaque credat animæ illius, ut confidat illius constantiæ, utque tuto ei se suaque dogmata communicet et committat, utpote qui tantum specimen. Hinc liquet *tò suis* referri ad sapientiam, non ad ejus discipulum.

20. ET FIRMABIT ILLUM, — *q. d.* Jam probatum

et exploratum in stabili et firmo virtutis pacisque statu collocabit. Hæc verba desunt in Græco.

ET ITER ADDUCET DIRECTUM AD ILLUM. — *q. d.* Faciet viam expeditiorem, sublatis difficultatibus, qua redeat ad ipsum; sive via commodissima ad illum veniens, iter adducet directum ad illum. Græce enim est *καὶ πάλιν ἐπαρτήσεται κατ' ἐπίθετον πρὸς αὐτόν*, id est, *et rursus redibit recta ad illum.* Dixerat enim vers. 18, sapientiam initio oblique et torte ambulare cum discipulo, ut eum probet; hic vero *καὶ* eandem ad jam probatum recta redire, id est, vultum ei rectum, planum et serenum ostendere, eum exhilarare et consolari: sicut enim via obliqua est afflictionis et tentationis, sic ex adverso via recta est consolationis et exsultationis. Unde Arabicus vertit, *ut inclinem me ad illum, et colligam illum ad me.* Hinc et sequitur:

21. ET LÆTIFICABIT ILLUM (quoad affectum; quoad intellectum vero) DENUDABIT ABSCONSA (arcano) SUA ILLI, ET THESAURIZABIT SUPER ILLUM SCIENTIAM ET INTELLECTUM JUSTITIÆ.

Nota: *τὸ thesaurizabit, q. d.* Non modice, sed abunde ditabit illum, quasi ingenti thesauro. Celebre est illud Arabum proverbium: « Acquire tibi aurum in mensura, et scientiam sine mensura. » Exstat inter proverbia Arabica, *Centuria* 2, numero 29.

Moraliter discite hic quanta bona pariat obedientia, qua quis obedit, tum voci et legi, tum inspirationi sapientiæ divinæ.

22. SI AUTEM ABERRAVERIT, DERELINQUET EUM (clare Tigurina, *quod si ille defecerit, deseret eundem, q. d.* Si deserat sapientiam, ipsa vicissim deseret te), ET TRADET EUM IN MANUS INIMICI SUI. — Græce, *εἰς χεῖρας πτώσεως αὐτοῦ*, id est, *in manus*

casus sui, *q. d.* Sinet eum ferri in casum et ruinam suam, in quam deserens viam sapientiæ et salutis sponte incurrit, seque præcipitat. Unde Syrus vertit, *si diverterit a me, abjiciam eum et dabo eum in manus raptorum; Arabicus, si reliquerit me, subvertam illum, et tradam illum raptoribus.* Tigurina, *permittit eum potestati ruinae ipsius.* Hebræi enim per prosopopœiam cuilibet rei tribuunt manum, per eamque significant potestatem, imperium, actionem. Sic dicunt: « Non venies in manus peccati, id est, non peccabis, peccato non subiacebis. Ita hic ruinae datur manus, id est, jus et potestas in ruentem. Hoc est quod ait Paulus *Hebr.* IV, 4: « Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis, et participes facti sunt Spiritus Sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi futuri, et prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsos Filium Dei, et ostentui habentes. »

Nota prosopopœiam: Toto enim hoc loco inducitur sapientia quasi persona et pædagogus qui suos discipulos docet, eosque primo terret et castigat, deinde obsequentes consolatur et lætificat; contumaces vero deserit sinitque agi in ruinam: quo significat primo, legem Dei (hæc enim est sapientia practica) peccatori initio esse gravem et molestam, eo quod ejus cupiditatibus resistat, easque resecat; eidem vero jam justificato et legi assuefacto esse facilem et jucundam. Secundo, Deum qui est æterna et increata sapientia, eos quos ad se suumque obsequium et regnum vocat, primo tentare et affligere, deinde roborare et exhilarare, uti paulo ante dixi.

TERTIA PARS CAPITIS,

QUA SAPIENTIA PRÆCEPTA CIRCA PUDOREM MALUM ASSIGNAT.

23. FILI, CONSERVA TEMPUS. — Siracides ab encomio sapientiæ transit ad ejus præcepta et dogmata. Quocirca hic incipit tertia pars capituli, qua agit de veritate dicenda, et malo pudore cavendo. Hoc ergo est primum sapientiæ dogma: « Fili, conserva, » vel observa « tempus, » idque dupliciter: primo, ut tempus sumatur pro occasione et opportunitate temporis; unde Tigurina vertit, *omnes observationes;* nam omnia tempus habent. *tempus loquendi, tempus tacendi, etc.* *Ecclesi.* cap. III, 1. Magna enim sapientia est nosse *utri* occasionem dicendi, docendi et agendi, uti ostendi *Act.* I, 7; unde Arabicus vertit, *cognosce loca verborum.*

Nota: Græcum *συντήρησον* verti potest, *observa et*

conserva; tempus enim non tantum observandum, sed et conservandum est, quasi res pretiosissima nobis a Deo concessa ad comparandas opes immortales, puta virtutum, gratiæ et gloriæ æternæ. Hanc temporis gemmam nobis eripere conantur dæmones et mali socii, ut garruli, ludiones, etc., qui idcirco fures temporum appellantur, qui nos sollicitant, ut illud cum ipsis prodigamus, et rebus vanis, imo noxiis et damnois, impendamus. Jubet ergo Siracides tempus hoc, velut cymelium præstantissimum, et si pardatur irrecuperabile, studiosissime conservari, impendendo illud operibus virtutum, et a vitiis abstinendo. Unde addit: « Et devota a malo. » Hinc a *συντηρησον* dicitur *συντήρησις*, id est synteresis, quæ significat attentio-

nem animi et stimulum conscientiae eam jugiter admonentis, ne quid contra seipsam committat, et ut seipsam integram et a vitiis intactam circumquaque conservet. Unde Syrus vertit, *serva tempus*; et Palacius, « conserva tempus, » inquit, id est, utere occasione. Ideo enim Litterae sacrae dicunt: « Omnia tempus habent. » Et humaniores occasionem pingunt caesarie capillata, occipite nudo, ut, nisi caesariem a facie arripueris, ab occipite arripere nequeas.

Altior forlasse sensus est, ut noveris vitæ praesentis tempore uti, ne, dum ejus damna vitare studes, in aeternae vitæ damna cadas. Tertius et altior sensus est: Impiis vita fugit; tempus vadit velut vapor, umbra, fumus, nubes, etc. At pii jubentur tenere et servare tempus; quod praestant, cum in tempore aeternitatis opera faciunt. Et, licet temporalia sint, quæ nunc gerunt; tenent tamen ea in æternum secum in cælo duratura. Merita enim nostra et coronæ æternum nobiscum durabunt, dicente Christo: « Thesaurizate vobis thesauros in cælo, » etc. Quantum sit pretium temporis, intelligunt damnati, qui pro hora penitentiae darent totum mundum, omnesque labores et tormenta libenter subirent. Unde Satyricus:

Damna leo rerum, sed plus fleo damna dierum:
Rex poterit rebus succurrere, nemo diebus.

Et Seneca, *epist.* 118: « Non tam benignum et liberale, inquit, nobis tempus natura dedit, ut ex illo vacet perdere; » et mox: « Ex hoc tempore tam angusto et rapido, et nos auferente, quid juvat majorem partem mittere in vanum? » Tempus hoc est momentum, ex quo pendet Aeternitas, vel beatissima, vel miserima.

Rursum tempus sumi potest pro malitia temporis et sæculi, *q. d.* Hoc sæculum plenum est aqueis et tentationibus; illas ergo observa, « et devita a malo, » juxta illud Apostoli: « Videte, rantes, quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt, » *Ephes.* v, 15. Vide ibi dicta.

24. PRO ANIMA TUA NE CONFUNDARIS DICERE VERUM. — Duo ultima verba non sunt in Græco; sic enim habet, *πειρὰ τῆς ψυχῆς σου μὴ ἀτιμωθῆς*, id est, *pro anima tua non erubescas*. Quod primo, aliqui sic exponunt, *q. d.* Ne te pudeat animæ tuæ, hoc est, ne te tui ipsius pudeat. Ita Tigurina. Secundo, Vatablus, *q. d.* Ne quid committas, cur te animæ tuæ pudere possit, aut ne te pudeat animæ tuæ cavere, et prospicere ejus bono ac salutem, vel ea uti fortiter; unicam enim habes animulam, quasi oviculam tibi a Deo concreditam: vide ergo ut eam non perdas, sed salves in æternum. Tertio, Syrus vertit, *cave a malo, et a teipso non confundaris, vel contumeliam accipias, q. d.* Devita a malo, quia si illud non vitaveris, pudefacies et contumelia afficies te et animam tuam. Accedit huc Arabicus, *ne redeas et*

id, in quo non est mansio præ confusione tua. Quarto, Noster solenter vertit: « Pro anima tua ne confundaris dicere verum. » Omnia enim sequentia usque ad vers. 33, spectant ad pudorem, quo quem pudet dicere verum. Unde multas hujus mali pudoris species recensent. Transit enim Siracides a genere ad speciem usitatissimam, aut certe ad exemplum ubique obvium. Dixerat enim: « Devita a malo; jam dicit: « Devita a malo pudore; sic enim vitabis omne malum, cujus hic pudor est causa. Forte etiam Noster in exemplari Græco olim legit, *λέγου το ἀτιμωθῆς*, id est, *dicere verum*.

Jam *τὸ pro anima* dupliciter accipi potest: primo, *q. d.* Non confundaris, non verearis dicere verum pro anima, id est, pro vita tua liberanda a periculo mortis, infamiae, similisve mali; noli tanti aestimare vitam, ut pro ea tuenda neget veritatem, sed dicit cum Paulo: « Non facio animam meam pretiosiore quam me, » *Act.* xx, 24; et cum Davide *Psal.* cxviii, 109: « Anima mea in manibus meis semper, » ut eam pro veritate tradam et prodigam. Sensus ergo est, *q. d.* Non sit tibi carior vita, quam veritas, ut pro illa tuenda hanc neget, neces et jugules præ pudore et timore: pudor enim est pars et species timoris; noli ergo violare veritatem, ut vitam serves; sed si alterutra perdenda sit, potius perde vitam quam veritatem. Ita Palacius.

Secundo et aptius ad sequentia, *animam accipias pro conscientia, q. d.* « Pro anima, » hoc est, pro animæ tuæ salute, ut scilicet animam, id est, conscientiam tuam illesam a culpa et poena serves, non confundaris, nec metuas dicere veritatem, ut significetur causa ob quam non est erubescenda veritas, nempe, salus animæ propriae, quæ per præposterum pudorem confitendæ veritatis amittitur, inquit Jansenius. « Qui enim, ait Christus *Lucæ* ix, erubuerit me et sermones meos, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua. » Erubescit autem confiteri veritatem et Christum, non tantum qui negat fidem, sed et qui proximi famam et innocentiam, cum potest et debet, non tuetur; aut qui peccantem non corripit; aut qui peccatum proprium confiteri, cum oportet, erubescit; aut qui veritatem, cum opprimitur, non defendit; quos casus sequentibus versibus exponit et proponit Siracides. In fide res clara est: martyr enim pro anima, id est, aeternæ animæ salute, non debet confundi, nec metuere, sed intrepide confiteri veram et orthodoxam fidem, juxta illud *Rom.* x, 10: « Corde creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem. » Rursum res clara est in mendacio vel silentio pernicioso, cum scilicet quis ex pudore silet veritatem, qua alium injusta morte similive damno liberare poterat et debebat. Igitur in genere, « pro anima, » ut scilicet vites peccatum mortale, quod mortem affert animæ, « ne confundaris dicere verum. » Nam, ut

ait S. Gregorius in illud *Job.* xxxi: « Si abscondi quasi homo peccatum meum, » lib. xxii *Moral.* cap. xxiii: « Usitatum humani generis vitium est, et labendo peccatum committere, et commissum negando abscondere, et convictum defendendo multiplicare. » Hinc illud vulgo tritum: « Error gignit arrogantiam. »

Nota: Verecundia, sive pudor, proprie non est virtus, sed naturalis passio, qualis est ira, miseratio, dolor, timor; timoris enim pars vel comes est pudor. Pudor enim non est aliud quam timor dedecoris, vel infamiae. Si ergo verum sit dedecus, bonus erit pudor, ut cum quem pudet ebrietatis, similisve vitii: sin falsum sit dedecus, pravus erit pudor, ut cum quem pudet vitii omissi, v. g. quod cum ebriosis non se inebriet, quod cum impudentibus non sit impudens: sicut bona est ira, quæ irascimur sceleris et sceleratis; mala, cum irascimur ob negatas cupiditates, aliave vana de causa. Virtutis enim est regere pudorem, iram cæterasque animi passiones, iisque uti ad bonum, ac impedire ne exorbitent et ferantur in malum. Docet ergo hic Siracides in particulari, quibus in rebus pudor sit bonus, et in quibus malus. Ita Aristoteles, lib. iv *Ethic.* cap. ix, docet verecundiam non esse virtutem, sed passionem naturalem. Nam: « Definitur, inquit, infamiae metus quidam; existit autem similiter atque metus, qui in rebus formidolosis versatur. Erubescunt enim ii qui pudore afficiuntur; pallescunt autem qui mortem eximescunt. Apparet igitur utrumque quodam modo ad corpus pertinere: quod quidem perturbationis potius, quam habitus proprium videtur. » Idem docet Damascenus, et ex eo S. Thomas II, *Quæst.* CXLIV, art. 1, ubi ait: « Verecundia non est virtus, sed laudabilis passio. »

Dices: Aristoteles lib. iii *Ethic.* cap. viii, verecundiam vocat virtutem, dicens: « Hæc fortitudo simillima videtur ei quæ primo loco posita est, quoniam ejus effectrix virtus est: pudor enim et honesti appetitio, videlicet honoris, ac dedecoris, quod turpe est, fuga, eam efficit. » Respondeo, vocatur virtus, id est semivirtus, semen virtutis, via ad virtutem; quia oritur ex desiderio honesti, et timore infamiae, quæ sunt principia virtutis, et calcar ad eandem. Dici etiam potest virtus quædam naturalis, quia est congrua constitutio per naturam nobis competens. Denique proprie dicta est virtus, cum est actus non naturalis, sed libere elicitus, quod pudet nos peccati vel vitii, illudque libere refugimus et abhorremus. Unde Plato in *Protagora* ait: « Justitiam et pudorem esse munera Jovis per Mercurium tributa hominibus, quæ civitates ornarent, et mutua benevolentia cives conciliarent. » Et post pauca: « Omnes siquidem horum participes esse debent. » Idem in *Sophista* ait, « Homerum asserere, cum deos alios, tum maxime hospitalem Deum inter homines, qui justus pudoris participes

sunt, versari, et hominum contumelias injuriasque inspicere. »

Hinc pudor, cum sit infamiae metus, pertinet ad appetitum irascibilem: ite enim famæ et honoris est custos. Porro pudor maxime decet pueros, virgines et juvenes, in quibus sæpe est nimius. Unde non plane resecandus, sed moderandus et in bonum dirigendus est. Hinc Plutarchus, tract. *De Vitiosa verecundia*, ait: « Agricola, cum vitem putat, caute manum admovet, timens ne quid ex his quæ sana sunt, resecet. Sic in vitioso pudore, cave ne imprudens reseces etiam ingenium pudorem. » Subditque: « Nutrices quoque, dum frequenter pressius extergunt sordes ab infantibus, nonnunquam una cum sordibus carnem abstrahunt, læduntque; sic qui malum pudorem expellunt, lædere quandoque solent etiam bonum. » S. Ambrosius vero lib. I *Offic.* cap. xviii: « Pulchra, inquit, virtus verecundia, etc., pudicitiae comes est, cujus societate castitas ipsa tutior est: bonus enim regendæ castitatis pudor est comes; qui, si se prætendat ad ea quæ prima pericula sunt, pudicitiam temerari non sinet. »

25. EST ENIM CONFUSIO ADDUCENS PECCATUM, ET EST CONFUSIO ADDUCENS GLORIAM ET GRATIAM. — Syrus, *est confusio, quæ creat peccata; et est confusio, cujus honor gratia ejus; Tigurina, est pudor trahens secum peccatum; est item pudor gloriae gratiaque conciliator; Græca habent, est confusio adducens peccatum, et est confusio gloria et gratia, id est, causans gloriam et gratiam, q. d.* Duplex est pudor: unus vanus et mundanus, quo quis ex pudore et timore hominum non audeat dicere verum, aut agere quod justitia agendum dicat; hic adducit peccatum: alter honestus et sanctus, quo quem pudet peccare, aut peccasse, ideoque poenitet, et vitam emendat; aut quo justus erubescit de sua modica justitia, ideoque ad majorem seipsum excitat; hic adducit gratiam et gloriam, tam apud Deum, quam apud homines. Talis confusio fuit illa S. Antonii, qua, viso S. Paulo Eremita, tantæ sanctitatis memoria compunctus, et ad eam æmulandam accensus, suis discipulis dicebat: « Vae mihi peccatori, qui falso monachi nomen fero! Vidi Etiam, vidi Joannem in deserto, et vere vidi Paulum in paradiso, » uti refert S. Hieronymus in Vita S. Pauli. De utroque hoc pudore fuse agit Siracides in fine cap. xli, et initio cap. xlii.

Nota: « Confusio » hic non significat ignominiam, quæ Græcè dicitur *ἀτιμία*, sed pudorem, ut et sæpe alibi: hunc enim significat Græcum *αἰσχυρισμὸς*. Porro S. Gregorius per *confusionem* accipit perturbationem mentis penitentis; hanc enim inducit pudor: explicans enim illud *Job.* iii: « Occupet eum caligo, » lib. iv *Moralium* cap. xvii: « Quia, inquit, in caligine oculus confunditur, ipsa per penitentiam mentis nostræ confusio caligo no-

minatur. Nam, sicut caligo nebulosa congerie obscurat diem, ita confusio perturbatis cogitationibus obnubilat mentem. De qua per quemdam dicitur. Est confusio adducens gloriam. Cum enim ad mentem male gesta poenitendo reducimus, gravi mox mœrore confundimur, perstrept in animo turba cogitationum, mœror conerit, anxietas devastat, in ærumnam mens vertitur, et quasi quodam nubilo caliginis obscuratur. Hæc namque caligo confusionis eorum mentem salubriter oppresserat, quibus Apostolus dicebat: Quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Hunc ergo peccati diem caligo occupet, id est, blandimentum nequitiae, afflictio poenitentiae digno mœrore perturbet. » Idem clarius, lib. I, homil. 10 in *Ezech.*: « Sicut verecundia, ait, laudabilis est in malo; ita reprehensibilis est in bono. Erubescere enim malum, sapientiae est. bonum vero erubescere, fatuitatis. Unde scriptum est: Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam. Qui enim erubescit poenitendo mala quae fecit, ad vitae libertatem pervenit; qui vero erubescit bona facere, a statu rectitudinis cadit, atque ad damnationem tendit. »

Talis fuit verecundia Lucretiae, quae timens infamiam falsam adulterii, qua se eam infamatum Tarquinius minabatur, permisit se ab eo vitari: hic ergo mundanus et vitiosus pudor adduxit peccatum, quin et infamiam ac mortem, quam per eundem effugere cogitabat. Ex adverso pudor S. Susannae, quo puduit eam peccare in conspectu Dei, ideoque infamiae, quam ei minabantur senes impudici, periculo ultro se exposuit, adduxit ei gratiam et gloriam apud homines, aequae ac apud Deum, *Daniel.* XIII.

Audi et S. Bernardum, serm. *ad Milites templi*, cap. XII: « Est pudor adducens peccatum, et pudor adducens gloriam. Bonus pudor est, quo peccasse, aut certe peccare confunderis: et omnis licet humanus arbiter forte absit, divinum tanquam humanum tanto verecundius revereris aspectum, quanto et verius Deum quam hominem cogitas puriorem; tantoque eum gravius offendi a peccante, quanto constat longius ab illo esse omne peccatum. Hujuscemodi procul dubio pudor fugat opprobrium, parat gloriam, dum aut peccatum omnino non admittit, aut certe admittit et poenitendo punit, et confitendo expellit, si tamen gloria etiam nostra hæc est, testimonium conscientiae nostrae. Quod si quisquam confiteri confunditur id quoque, unde compungitur, talis pudor peccatum adducit, et gloriam de conscientia perdit, quando malum, quod ex profundo cordis compunctio conatur expellere, pudor ineptus obstruso labiorum ostio non permittit exire, cum eum exemplo David dicere potius oporteret: Et labia mea non prohibebo, Domine, tu scisti. Qui et seipsum redarguens, puto super hominum stulto et irra-

tionabili pudore: Quotiam tacui, inquit, inveteraverunt ossa mea. »

Porro S. Ephrem hunc pudorem ad verum sequentem refert, eique postponit, uti mox ostendam. Exemplum illustre pudoris boni dat S. Hieronymus Pammachium, *epist.* 36 ad eundem: Pammachius enim Consul Romanus, defuncta Paulina uxore, S. Paulae filia, publice monachum professus, spectaculum se facere urbi et orbi non erubuit. Audi S. Hieronymum: « Quis enim hoc crederet, ut Consulum pronepos, et Furiani germinis decus, inter purpuras Senatorum, furva tunica pullatus incederet, et non erubesceret oculos sodalium, ut se deridentes derideret? Est confusio, quae ducit ad mortem; et est confusio, quae ducit ad vitam. Prima virtus est monachi, contemnere hominum judicia, et semper recordari Apostoli dicentis: Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem, » *Galat.* cap. I. S. Gregorius exemplum dat Davidem saltantem ante arcam, *I Reg.* XVI, 14; sic enim ait lib. XXVII *Moral.* cap. XXXIX: « Quid de ejus facto ab aliis sentiatur, ignoro; ego David plus saltantem stupeo, quam pugnantem. Pugnano quippe hostes subdidit; saltando autem coram Domino semetipsum vicit. » Sic Martyres, Apostoli et Prophetæ ab impiis ludibria et verbera experti, hæc fortiter pro Deo sustinuerunt, nec illa sibi pudori, sed gloriae esse duxerunt, uti docet Apostolus *Hebr.* XI.

Denique S. Augustinus *epistola* 48, citato hoc loco *Eccles.*: « Confusio, inquit, adducit peccatum, cum erubescit quisque pravam mutare sententiam, ne aut inconstans putetur, aut diu errasse, seipso iudice teneatur. Confusio autem adducit gratiam et gloriam, cum erubescit quisque de propria iniquitate, et poenitendo in melius commutatur. » Et S. Gregorius hunc locum *Eccles.* nectens cum illo *Ezech.* III, 9: « Ut adamantem, et ut silicem dedi faciem tuam, » in adamante honorem, in silice ignominiam intelligit: « Si ab auditoribus, inquit, honoraris, si calcaris, aut despiceris, ut nec per illatum honorem refrenetur lingua ex verecundia, nec per despectum taceat ex infirmitate. » S. Ambrosius in *Psal.* XLIII, explicans illud vers. 16: *Tota die verecundia* (Symmachus, *confusio*) *mea contra me est, et confusio faciei meae cooperavit me.* « Quae, inquit, confusio Christi, nisi crux, quod nudus pependit in ea? Et bene tota die: quia ex quo affixus est cruci, usque in horam nonam tenebrae factae sunt, et post horam nonam lux refulsit usque in vespere. » Subdit deinde: « Sed, quemadmodum est confusio adducens peccatum; ita est confusio quae peccatum abolet: ut confusio crucis Dorzani nostri Jesu Christi, per quem peccata mundantur. Est etiam omnis confusio bona, quam pro Christi nomine subeas, et admodum gloriosa; si, verbi gratia, in persecutione lex sit, ut verberetur Christianus, ut dignitatem

amittat, ut careat privilegio, ut in vincula ducatur. » Nam, ut ait Nazianzenus, *Iamb.* 23:

Est decus summum, pietatis ferre dedecus.

26. NE ACCIPIAS FACIEM ADVERSUS FACIEM TUAM, NEC ADVERSUS ANIMAM TUAM MENDACIUM. — *Primo*, Syrus sic vertit et explicat, *ne sis hypocrita, et ne erubescas confiteri offensionem tuam*, id est, quod offenderis vel cecideris in aliquod peccatum. Accedit Arabicus, *ne decipias teipsum, et ne confundaris præ confessione delictorum tuorum.*

Secundo, Graecum ἀρῶσανον, tam personam, quam faciem significat. Rursus Hebraei per נִשְׁוֹתֵי נַפְשׁוֹ neso panim, id est, accipere faciem, significant acceptionem personarum. Unde aliqui sic vertunt, *ne accipias personam contra animam* (Graece enim est ψυχῆς) *tuam, et ne confundaris ad casum tuum*; sicque exponunt, *contra animam tuam, id est, contra teipsum, q. d.* Si quis famam tuam læserit, ne ejus personae, licet magnae et potentis, ita habeto rationem, ut non ausis teipsum defendere, aut innocentiam tuam tueri. Nam in tali casu pudor noxius est, et homini exitium creat.

Tertio, Palacius sic explicat, *q. d.* Neminem plus quam te aestimes, ut illius causa pecces; nemo te sit tibi pretiosior. Ideo subjungit: « Nec adversus animam tuam mendacium; » id est, si mendacium est mortale peccatum, scilicet, contra animam tuam, nullius hominis gratia mentiare, puta, propter nullius amorem aut timorem. Si tam pretiosa est anima tua, ut propter eam Deus funderet suam; cur tu non eodem pretio eam aestimes? Eundem sensum habent sequentia: « Ne reverearis proximum tuum in casu suo; » id est, nihil timeas proximum minantem tibi casus et ruinas, ut propter ejus minas « retineas verbum in tempore salutis. »

Quarto, Tigurina more suo libere vertit, *ne cedas ulli faciei, quod anima tuae damno fiat; nec in tuam perniciem erubescas*, hoc est, uti explicat Vatablus, *ne cuius trulentiae cedas, aut blanditiis, quominus quae justa sunt, dicas et facias.* Hic sensus valde est appositus, illique Vulgatam Latinam versionem sic recte adaptes *q. d.* Non accipies « faciem » vel personam potentis « adversus faciem tuam, » id est, adversus teipsum, ut, scilicet, praeter personae potentis pudore et timore mentiaris, aut taceas veritatem, quam eloqui necessarium est, vel tibi, vel proximis; itaque tuo mendacio, vel noxio silentio tuam aliorumve famam, vitam, vel animam et conscientiam in periculum praesens et aeternum adducas. Unde Graeca addunt, *et ne reverearis in casum tuum, vel in perniciem tuam*; ut, scilicet, ex nimia reverentia et pudore ejuspiam, cadas in peccatum, mortem, infamiam, etc. Hinc et subdit Vulgata versio: « Nec adversus animam tuam mendacium, » scilicet, accipias, vel sustineas, illive cedas, ut illo sinas « tuam

animam, » id est, conscientiam, vitam, vel famam opprimi vel infamari a quopiam potente praeter pudore; quia, scilicet, ex pusillanimitate non audes illi resistere; sed illi fidenter et animose te opponere, ac veritatem et teipsam, tuamque animam tuere. Posterius enim hoc hemistichium idem est cum priori, illudque explicat more Hebraeo. Igitur « adversus animam tuam, » id est, adversus teipsum, vel adversus conscientiam tuam. Ita Jansenius. Quare idem est, « Non accipias adversus animam tuam mendacium, » cum eo quod paulo ante dixit: « Pro anima tua ne confundaris dicere verum. » Siraides enim congeminat sententias, aliisque et aliis idem dicit et inculcat.

Prudenter Plutarchus lib. *De Vitiosa verecundia*: « Saepe, inquit, fumum ignominiae fugientes in ignem ruimus. Egregie Zeno, cum incidisset in adolescentem juxta moenia furtim ambulantiem audissetque quod fugeret amicum, a quo postulabatur ad ferendum falsum testimonium: Quid vis, inquit, ignave? ille ausus est te malo injuriaque afficere, nec erubescit; et tu illi pro justitia non audes obsistere? » Nimirum, pro veritate oportet stare fortes et inverecundos, ac contra impudentes induere impudentiam, ne ex fuga pudoris vani verum incurramus, ac volentes vitare Scyllam incidamus in Charybdim: qui enim ex pudore pravo mentitur, pejerat, etc., ne offendant amicum; hic in longe majorem apud Deum et homines infamiam et vindictam incidet, ob admissum mendacium et perjurium, etc.

Exemplum illustre est in S. Sothere virgine et martyre, quae cum alias pudoris et castitatis studio faciem velaret; in martyrio tamen eandem nudavit, ac tyranno constanter opposuit, eandemque carnifici caedendam ultro læta intrepide exposuit. Audi S. Ambrosium *Ehortat. ad Virgin.*, ante finem: « At non Sotheris vultus sui curam gerebat, quae cum esset decora facie valde, et nobilis virgo majorum prosapia, consulatus et praefecturae parentum sacra posthabuit fide, et immolare jussa non acquievit. Quam persecutor immanis palmis caedi praecipit, ut tenera virgo dolori cederet aut pudori. At illa, ubi dividit hanc vocem, vultum aperuit, soli invelata atque intacta martyrio, et volens injuriae occurrere, vultum offerens, ut ibi martyrii fieret sacrificium, ubi solet esse tentamentum pudoris. Gauderet enim dispendio pulchritudinis, periculum integritatis auferri. » Et mox: « Hæc triumphales retulit martyrii cicatrices, ut imaginem Dei, quam acceperat, reservaret. » Idem, lib. III *De Virgin.*: « S. Sotheris, inquit, persecutionis aetate servilibus quoque contumeliis ad fastigium passionis evecta, etiam vultum ipsum, qui inter cruciatus totius corporis liber esse consuevit injuriae, et spectare potius tormenta, quam perpeti, carnifici dedit: tam fortis et patiens, ut cum teneras poenae offerret genas, prius carnifex caedendo deficeret, quam Martyr injuriae cederet.